

Het graf van de graaf van Horne in de St. Martinuskerk te Weert

Verwarringen rond de persoon van Philips van Montmorency

Philips van Montmorency (\pm 1524-1568), Graaf van Horne en Heer van Weert,¹ is in onze vaderlandse geschiedenis algemeen bekend als Hoorne. Dit is welhaast symbolisch voor de vaagheid en onduidelijkheid van zijn persoon. Die naam sluit voor niet-ingewijden een verwijzing in naar het Noord-Nederlandse stadje van die naam, terwijl de graaf dient te heten naar het Limburgse plaatsje — met kasteel — Horn, drie kilometer van Roermond. Horne wordt tijdens zijn leven meestal in een adem genoemd met Oranje en Egmond, maar in dit driemanschap is hij ongetwijfeld de minst betekende persoonlijkheid; het is juist, dat hij gewoonlijk op de derde plaats staat zoals Oranje duidelijk recht heeft op de eerste plaats. Door zijn dood raakt Horne onverbreekelijk verbonden met Egmond. Meer dan door zijn daden dankt hij zijn onsterfelijkheid aan de propaganda, die zich van zijn spectaculaire dood op het schavot te Brussel in 1568 meester maakte.

De geschiedschrijving is Egmond en Horne nooit gunstig gezind geweest. Het katholieke Zuiden heeft zich voor hen te weinig geïnteresseerd omdat zij z.i. te ver waren meegegaan met het protestantisme, het protestantse Noorden niet omdat zij niet de moed hebben gehad om zich openlijk achter de vlag van de opstand te scharen. Nog in 1968 wees de Nederlandse regering een nationale herdenking van hun 400ste sterfdag van de hand. De Rijkscommissie voor de vaderlandse geschiedenis had in die zin geadviseerd omdat er verschil van opvatting bestaat over het historisch perspectief tussen Noord- en Zuid-Nederland.²

Even groot als de verwarring omtrent de persón van de graaf van Horne is geweest, is ook de verwarring geweest omtrent zijn laatste rustplaats. Ofschoon het historisch vaststaat, dat zijn stoffelijk overschot op 23 juni 1568 werd bijgezet in de St. Martinuskerk van Weert, verscheen er in november 1839 in de *Moniteur van Brussel* een mededeling van de directeur van het Historisch Atheneum, waarin gezegd werd, dat volgens sommige kroniekschrijvers hij begraven zou zijn in de Kapelkerk van Brussel of in de parochiekerk van kasteel Brakel (Braine-le Château).³ Deze onzekerheid is tot in onze dagen blijven bestaan. Toen tijdens restauratie-werkzaamheden begin 1979 in de St. Mar-

tinuskerk van Weert een onderzoek werd ingesteld naar de aanwezigheid van het graf van Graaf Philips, werd aanvankelijk niets gevonden, hetgeen leidde tot sensationele krantekoppen als "Hier ligt helemaal geen graaf van Horne" (de Limburger van 9 februari); "Hart van Graaf van Horne zoek" (de Telegraaf van 12 februari); "Hart van Horne blijkt verdwenen" (het Parool van 12 februari). Toen men bij verder onderzoek tóch op het graf stootte, leidde dit tot nieuwe verwarrende kranteberichten en -koppen zoals o.m.: "Hart van onthoofde graaf in gewelf gevonden" (de Telegraaf van 15 februari); "Raadsels rond verdwenen edelman opgelost" (de Limburger van 15 februari) en "Hart van overleden graaf is terecht" (Alg. Dagblad van 15 februari). Over het algemeen had men wel de klok horen luiden maar wist men niet precies waar de klepel hing. Omwille van de historische duidelijkheid is het daarom gewenst om eens uitvoerig vast te leggen wat er precies werd ontdekt, te meer daar de laatste onderzoekingen enige andere uitkomsten opleverde dan een in 1839 ingesteld onderzoek naar de aanwezigheid van het graf.

Het onderzoek van 1839

Zoals reeds gezegd staat het historisch vast, dat het stoffelijk overschot van Philips van Montmorency 19 dagen na zijn onthoofding werd bijgezet in de St. Martinuskerk van Weert. Vooreerst is er het getuigenis van Strada, die in zijn werk "De bello gallico" zegt, dat de lijken van Egmond en Horne na de terechtstelling werden overgebracht naar de onder elks jurisdictie vallende stad, hetgeen voor Horne alleen Weert kon betekenen. Ook de betrouwbare kroniek van het klooster Maria-Wijngaard⁴ te Weert spreekt uitdrukkelijk van de begrafenis in Weert . . . "Anno 1568, den 5 junius, pinxteravont is onsen Genaedighen en vreedsaemighen Goedertieren Grave van Horne, heer Philippus tot Brussel door bevel van den Coninck onthoofd, desgelijcks mijnheer van Egmont en nogh meer andere graven en heeren en Edelmans en bedieners der onthoofde graven. Item daernaer binnen die aght daegen soo waeren nogh aght heeren onthoofd — uytgenomen andere edellieden — alsoo datter binnen d'octave van Pinxten te Brussel aghthtien onthoofd sijn. Item de hoofden van deese Heeren stonden wel drij uren op eenen ijseren pinne en soo langh fluyte en trommelden men daer bij. Item den drij en twintighsten dagh in junius brogten sij onser goeden deughtsaemen heer Philippus van Brussel doot tot Weert op sijn Casteel en hij wiert terstondt binnen één ure in de Hooghkerck begraven; want hij had 19 daegen boven aerde gestaen, maer hij was twee reijssen gebalsemt . . .".

Om aan alle twijfels een einde te maken⁵ hadden de Commissarissen des Konings, die de wederinbezitting van Limburg tot taak hadden, Staatsraad Borret en Jhr Gericke van Herwijnen reeds bij hun administratief bezoek aan Weert in oktober 1839 aan het gemeentebestuur en de kerkfabriek opdracht gegeven het graf op te sporen en er een monument op te richten onder de formele belofte van een bijdrage in de kosten van 's koningswege.⁶ Reeds vroeger zou er een grafzerk aanwezig zijn geweest, doch deze was tengevolge van bijzondere omstandigheden weggeraakt.⁷ Ook de bisschop van Luik had tijdens een kerkbezoek in 1836 aangedrongen op het aanbrengen van een monument.⁸ Pastoor-deken H. W. Scheyven van Weert wilde aan deze verzoeken wel voldoen maar hij verlangde eerst zekerheid omtrent de aanwezigheid van het graf alvorens een grafzerk te bestellen. Hij wilde voorkomen, dat de Weertenaren zich anders belachelijk zouden maken zodat zij opnieuw voor "rogstekers" zouden worden uitgemaakt.⁹ ^{en} ¹⁰ Bij schrijven van 9 oktober 1839 vroeg hij daarom aan zijn bisschop verlof om het graf te openen, welk verlof hem op 22 oktober werd verleend. Van deze officiële opening werd een proces-verbaal opgemaakt, dat we hier in zijn geheel weergeven:¹¹

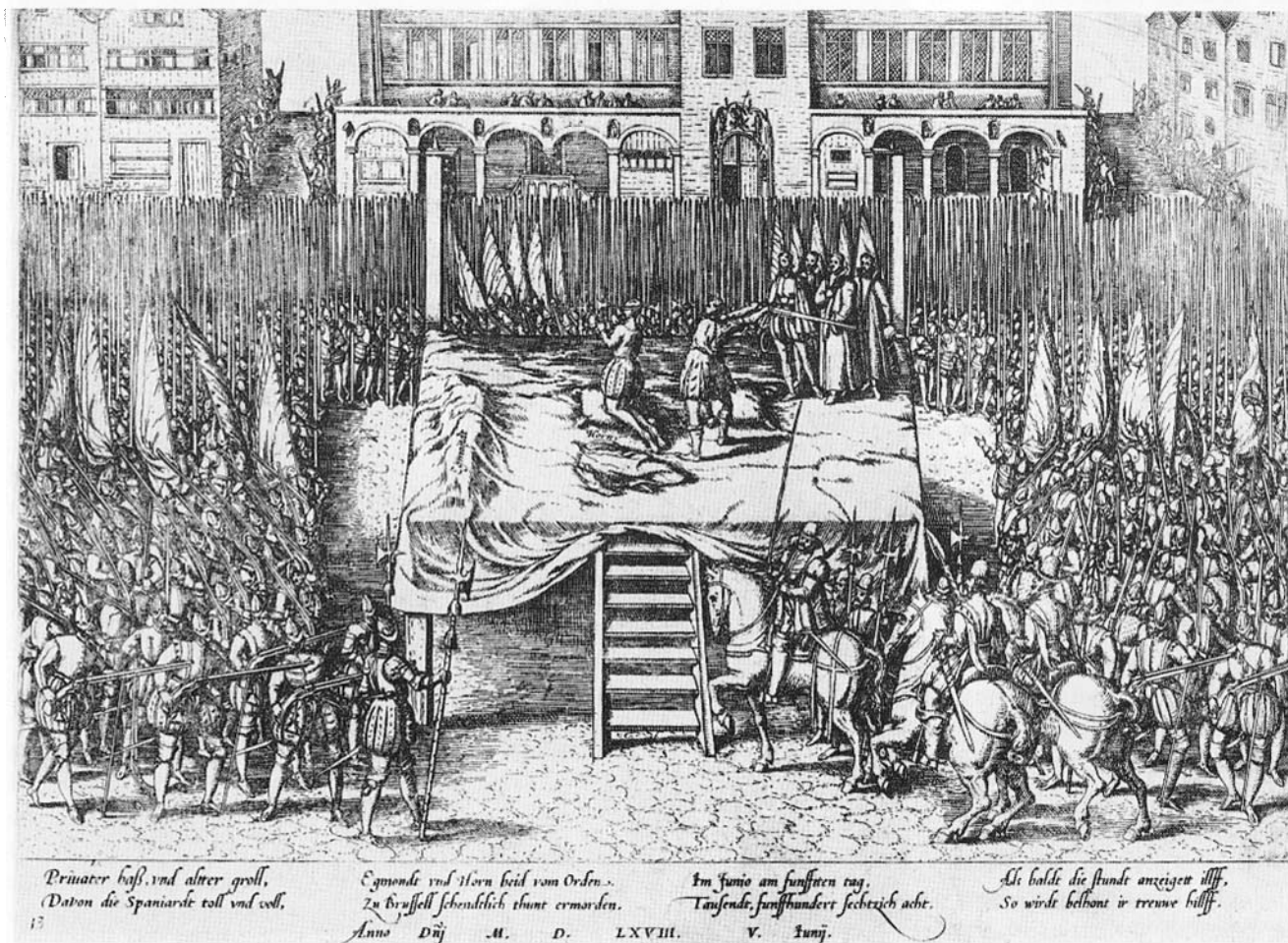
"Het jaar achttienhonderd negen en dertig den vijftien dag der maand November ten drie ure namiddag achtereenvolgens autorisatie, verleend door zijn HoogEerwaarde den Bisschop van Luik bij missive van 22 oktober l.l., gerigt aan den WelEerwaarden heer Scheyven, Pastoor en Deken der stad Weert, vergaderde in de kerk van den heiligen Martinus binnen de vermelde stad de Raad der Kerkfabriek om welken saemen te stellen verschenen waren: de WelEerwaarde heer Scheyven voornoemd, de heeren L. F. H. Beerenbroek, Burgemeester der stad, P. L. Janssens, voorzitter, A. van den Broek, P. J. Truyens, J. F. Peters, G. F. A. H. Caris, leden en F. A. Knapen, lid en secretaris, terwijl aldaar nog aanwezig waren de heer A. W. Janssens, fungerende vredereger des kantons Weert en deszelfs waarnemende Griffier de heer Nijst alsook eenige andere aanzienlijke ingezetenen teneinde tegenwoordig te zijn bij de opening van het graf van Philip van Montmorency, Graaf van Hoorn, Heer van Weert, Altena, Nevel, Cortessem enz., erfvoogd des lands van Toer, Admiraal en Ridder van het Gulden Vlies, onthoofd te Brussel den 5 Juni 1568.

Het graf hetwelk zich bevindt voor het hoogaltaar op nagenoeg acht ellen afstands, werd in de tegenwoordigheid der vergadering geopend door eenige steenen uit het welfsel, waarmede hetzelfde overdekt is, te doen wegnemen. De Eerwaarde heer Severijns, kapellaan der parochie, die zich in den grafkelder begaf, ver-

klarde daarin slechts te bevinden de beenderen in hunne natuurlijke ligging zoals de begravingen plaats hebben, en eenige bijna verteerde planken waaruit de kist, die het ligchaam van Graaf Philip van Horne bevat heeft, denkelijk is samengesteld geweest, en dat de lijkbus welken men van buiten den grafkelder konde opmerken, geplaatst was op de hoogte van het hart. Deze lijkbus uit het graf genomen zijnde, werd bevonden te zijn van tin, rond en van onder plat, heeft eene lengte van ongeveer drie palmen en nagenoeg zoo veel palm in omtrek; op het deksel hetwelk erop gesoldeerd is, bevond zich het volgende opschrift: HEERE en GRAVE VAN HORNE 6 Junij 1568. Vooraan in den eersten regel van het opschrift zijn nog eenige letteren zichtbaar waarvan de beteekenis alsnog onbekend is; terwijl op den tegenovergestelden kant zich nog bevindt het jaartal 1568 en eenige onbekende letters. Het deksel werd in de tegenwoordigheid der vergadering afgenomen en men bevond dat in de lijkbus het hart was opgesloten hetwelk zich vertoonde als gero-

nen bloed en bewaard was in witachtig stof, naar zand gelijkende, en eenen balsemgeur verspreidende. Nadat dit alles was opgemerkt, werd de lijkbus zoo als dezelve bevonden was, wederom toegemaakt en na op drie plaatsen met het zegel der kerk verzegeld te zijn, in het graf terzelfder plaatse nedergelegd, waarna de grafkelder gesloten is. En is daarvan opgemaakt het tegenwoordig relaas in drie dubbel en geteekend door de leden der vergadering ter plaatse vermeld. (Geteekend: H. W. Scheyven, pastoor en deken van Weert, Louis Beerenbroek, Burgemeester, P. Janssens. A. van den Broek, P. J. Truyens, J. F. Peters, F. Caris, F. A. Knapen, J. F. Severijns, A. W. Janssens, Nijst. Voor eensluitend afschrift De President van den Raad der kerkfabriek der Stad Weert J. F. Peters; Ter ordonnantie de secretaris F. A. Knapen". Zoals wij aanstonds zullen zien, vertoont dit rapport enkele hiaten terwijl de tekst op de tinnen lijkbus niet geheel correct is weergegeven.

De onthoofding van Egmont en Horne op het Marktplein te Brussel op 5 juni 1568. Philips van Horne knielt neer op het schavot, terwijl links onder het laken het ontzield lichaam van Egmont ligt. (Collectie Atlas van Stolk, Rotterdam).

tinuskerk van Weert een onderzoek werd ingesteld naar de aanwezigheid van het graf van Graaf Philips, werd aanvankelijk niets gevonden, hetgeen leidde tot sensationele krantekoppen als "Hier ligt helemaal geen graaf van Horne" (de Limburger van 9 februari); "Hart van Graaf van Horne zoek" (de Telegraaf van 12 februari); "Hart van Horne blijkt verdwenen" (het Parool van 12 februari). Toen men bij verder onderzoek tóch op het graf stootte, leidde dit tot nieuwe verwarrende kranteberichten en -koppen zoals o.m.: "Hart van onthoofde graaf in gewelf gevonden" (de Telegraaf van 15 februari); "Raadsels rond verdwenen edelman opgelost" (de Limburger van 15 februari) en "Hart van overleden graaf is terecht" (Alg. Dagblad van 15 februari). Over het algemeen had men wel de klok horen luiden maar wist men niet precies waar de klepel hing. Omwille van de historische duidelijkheid is het daarom gewenst om eens uitvoerig vast te leggen wat er precies werd ontdekt, te meer daar de laatste onderzoekingen enige andere uitkomsten opleverde dan een in 1839 ingesteld onderzoek naar de aanwezigheid van het graf.

Het onderzoek van 1839

Zoals reeds gezegd staat het historisch vast, dat het stoffelijk overschot van Philips van Montmorency 19 dagen na zijn onthoofding werd bijgezet in de St. Martinuskerk van Weert. Vooreerst is er het getuigenis van Strada, die in zijn werk "De bello gallico" zegt, dat de lijken van Egmond en Horne na de terechtstelling werden overgebracht naar de onder elks jurisdictie vallende stad, hetgeen voor Horne alleen Weert kon betekenen. Ook de betrouwbare kroniek van het klooster Maria-Wijngaard⁴ te Weert spreekt uitdrukkelijk van de begrafenis in Weert . . . "Anno 1568, den 5 junius, pinxteravond is onsen Genaedighen en vreedsaemighen Goedertieren Grave van Horne, heer Philippus tot Brussel door bevel van den Coninck onthooft, desgelijcks mijnheer van Egmont en nogh meer andere graven en heeren en Edelmans en bedieners der onthoofde graven. Item daernaer binnen die aght daegen soo waeren nogh aght heeren onthooft — uytgenomen andere edellieden — alsoo datter binnen d'octave van Pinxten te Brussel aghttien onthooft sijn. Item de hoofden van deese Heeren stonden wel drij uren op eenen ijseren pinne en soo langh fluyte en trommelden men daer bij. Item den drij en twintighsten dagh in junius brogten sij onser goeden deughtsaemen heer Philippus van Brussel doot tot Weert op sijn Casteel en hij wiert terstondt binnen één uure in de Hooghkerck begraven; want hij had 19 daegen boven aerde gestaen, maer hij was twee reijsen gebalsemt . . .".

Om aan alle twijfels een einde te maken⁵ hadden de Commissarissen des Konings, die de wederinbezitting van Limburg tot taak hadden, Staatsraad Borret en Jhr Gericke van Herwijnen reeds bij hun administratief bezoek aan Weert in oktober 1839 aan het gemeentebestuur en de kerkfabriek opdracht gegeven het graf op te sporen en er een monument op te richten onder de formele belofte van een bijdrage in de kosten van 's koningswege.⁶ Reeds vroeger zou er een grafzerk aanwezig zijn geweest, doch deze was tengevolge van bijzondere omstandigheden weggeraakt.⁷ Ook de bisschop van Luik had tijdens een kerkbezoek in 1836 aangedrongen op het aanbrengen van een monument.⁸ Pastoor-deken H. W. Scheyven van Weert wilde aan deze verzoeken wel voldoen maar hij verlangde eerst zekerheid omtrent de aanwezigheid van het graf alvorens een grafzerk te bestellen. Hij wilde voorkomen, dat de Weertenaren zich anders belachelijk zouden maken zodat zij opnieuw voor "rogstekers" zouden worden uitgemaakt.^{9 en 10} Bij schrijven van 9 oktober 1839 vroeg hij daarom aan zijn bisschop verlof om het graf te openen, welk verlof hem op 22 oktober werd verleend. Van deze officiële opening werd een proces-verbaal opgemaakt, dat we hier in zijn geheel weergeven:¹¹

"Het jaar achttienhonderd negen en dertig den vijfden dag der maand November ten drie ure namiddag achtereenvolgens autorisatie, verleend door zijn HoogEerwaarde den Bisschop van Luik bij missive van 22 oktober l.l., gerigt aan den WelEerwaarden heer Scheyven, Pastoor en Deken der stad Weert, vergaderde in de kerk van den heiligen Martinus binnen de vermelde stad de Raad der Kerkfabriek om welken saemen te stellen verschenen waren: de WelEerwaarde heer Scheyven voornoemd, de heeren L. F. H. Beerenbroek, Burgemeester der stad, P. L. Janssens, voorzitter, A. van den Broek, P. J. Truyens, J. F. Peters, G. F. A. H. Caris, leden en F. A. Knapen, lid en secretaris, terwijl aldaar nog aanwezig waren de heer A. W. Janssens, fungerende vredereger des kantons Weert en deszelfs waarnemende Griffier de heer Nijst alsook eenige andere aanzienlijke ingezetenen teneinde tegenwoordig te zijn bij de opening van het graf van Philip van Montmorency, Graaf van Hoorn, Heer van Weert, Altena, Nevel, Cortessem enz., erfvoogd des lands van Toer, Admiraal en Ridder van het Gulden Vlies, onthooft te Brussel den 5 Juni 1568.

Het graf hetwelk zich bevindt voor het hoogaltaar op nagenoeg acht ellen afstands, werd in de tegenwoordigheid der vergadering geopend door eenige steenen uit het welfsel, waarmede hetzelfde overdekt is, te doen wegnemen. De Eerwaarde heer Severijns, kapellaan der parochie, die zich in den grafkelder begaf, ver-

Plaatsing van grafmonument in 1841

Nu ondubbelzinnig was vastgesteld, dat de graaf inderdaad in de kerk van Weert begraven lag, werden er plannen ontworpen voor een passende grafzerk, die ter goedkeuring werden voorgelegd aan Koning Willem I der Nederlanden en aan de bisschop van Luik. Deze laatste gaf zijn toestemming bij schrijven van 19 november¹² terwijl bij Koninklijk Besluit van 15 april 1840¹³ een bedrag van fl. 1500,— voor de grafzerk werd aangewezen. Hiervan moest fl. 1350,— ten laste komen van de fondsen van de weder in bezit genomen landstreken van Limburg en fl. 150,— ten laste van de

kerk. Van een persoonlijke bijdrage van de Koning, zoals later meermalen is gesuggereerd, was dus geen sprake. Het werk werd in 1841 uitgevoerd door de beeldhouwer Adolph Balat uit Namen; het bestond uit een steen van zwart en wit marmer met het wapen der Hornes en Montmorency en het volgende opschrift in het Latijn, dat vertaald wordt.

Hier ligt
Philips van Montmorency,
Beroemde Graaf van Horne,
Heer van Weert, Altena, Nevele,
Cortessem, Bocholt en Breugel,

Portret van Graaf Philips van Montmorency in het Rijksmuseum Amsterdam.
(16e eeuwse copie naar een origineel van Antonio Moro).

Erfvoogd van het Land van Thorn, Ridder van het Gulden Vlies, Zeevoogd etc. etc.

De 5e juni 1568 te Brussel
op bevel van de hertog van Alva
onthoofd, hier naar toe gebracht en begraven
de 23e juni van hetzelfde jaar.

Over de datum van de plechtige inzegening van de steen lopen de gegevens in de diverse historische publicaties uiteen; men vindt zowel vermeld 9 juni als 9 juli. In de kerkarchieven vinden we hierover niets aangetekend.

Historische onjuistheden in publicaties omtrent het onderzoek van 1839

Ofschoon in het proces-verbaal van 5 november 1839 duidelijk sprake is van "beenderen in hun natuurlijke ligging zoals de begravingen plaats hebben" zijn er ook lezingen in omloop geraakt¹⁴ volgens welke de schedel op de borst was geplaatst en de tinnen lijkbus zich ter linkerzijde van het geraamte en naast de kist bevond terwijl als datum van het opschrift op de bus 26 juni 1568 wordt gegeven. Toch is de lezing van het proces-verbaal van 5 november 1839 de enig juiste. Dit blijkt uit de onderzoekingen van 1979 en bovendien uit de stellige bevestiging van kapelaan Severijns, die het onderzoek in 1839 had verricht. Op 12 december 1870 schreef deze — hij was inmiddels pastoor van Sint Maartensvoeren geworden — een brief¹⁵ aan zijn vriend Habets, de latere rijksarchivaris in Maastricht. "Eerwaarde Heer en Vriend! Ik heb de eer Uwe vragen te beantwoorden. Al wie beweert, dat men het hoofd van Philips de Montmorency, Graaf van Horne, den 5 Juni 1568 te Brussel onthalt, naar Madrid verzonden heeft, is voorzeker in dwaling, hetwelk ik als ooggetuige hieronder zal bewijzen. Gij bemerckt: 1e. dat in het officieel verslag bij de opening van den grafkelder den 5 november 1839 geene melding gemaakt wordt van het hoofd des Gravens. 2e dat in een ander rapport toegezonden aan het Journ. Hist. van Kersten in december 1839 vermeld wordt "Le Crâne du Comte se trouvait placé sur la poitrine". Gij vraagt waar is de waarheid? Ik antwoord, noch in het eene noch het andere.

1e. Dat er in het officieel verslag ter gelegenheid van de opening van den grafkelder den 5 november 1839 geene melding gemaakt wordt van het hoofd, is voorzeker een vergeet van deszelfs opsteller die waarschijnlijk de wezenlijke begrafenis als hoofdpunt heeft willen bevestigen en het hoofd als nevenzaak beschouwd heeft; want ik ben zeker, dat ik in mijn mondelings verslag van het afgeslagene hoofd heb melding gemaakt, en

zelfs aan de tegenwoordige leden hetzelfde getoond heb. 2e. Ook het rapport toegezonden aan het Journ. Hist. van Kersten dec. 1839 is neven de waarheid met te be-weeren, "que le crâne du Comte se trouvait placé sur la poitrine": ik denk, dat deze dwaling voortkomt, dat men in plaats "coeur" du Comte "crâne" gelezen heeft en dan was men wezenlijk in de waarheid; wijl het gebalsemde hart in eene lijkbus op de borst geplaatst was, hetwelk ik uit den grafkelder heb uitgegeven en door de leden van het kerk- en gemeentebestuur door een bestaand opschrift is bevonden, dat deze het hart van den graaf De Horne bevatte. Het is ook mogelijk dat deze dwaling veroorzaakt heeft dat iemand het rapport aan het Journal heeft afgeschikt, die geene genoegzame kennis van de ontdekking had en ter goedertrouw het hoofd in plaats van het hart op de borst geplaatst heeft.

Zie hier de wezenlijkheid hoe ik als ooggetuige alles bevonden heb ! !

Het was een algemeen gevoelen, door de overlevering gestaafd, dat de onthoofde Graaf van Horne te Weert op het koor der kerk begraven was; volgens een besluit van genoemde kerkfabriek heeft men den 5 Nov. 1839 het koor uitgegraaven en omtrent 5 voeten diepte het gewelfsel van eenen grafkelder ontdekt; na van boven eene opening gemaakt te hebben, verzochten de leden van het kerk- en gemeentebestuur mij ter ontdekking neder te dalen, met eene koord liet men mij af en heb bevonden als volgt: Drie doodenkisten rusteden op een hoogte van omtrent 3 voeten van den grond op 2 iezeren balken; de twee ziedelingsche waeren ledig; wijl de planken zich van elkander lieten nemen bevond ik in die in het midden stond een geraamte van een verteerd ligchaam met de voeten na het altaer; van de klederen bestond er niets meer; het vel was omtrent gelijk aan de 2e schorts van een verdorpe boom en onder hetzelfde drooge stof of aarde; op de borst binnen de zerk lag eene lijkbus, die ik aan de bovengenoemde leden heb uitgegeven, die dezelve geopend hebben en door een op dezelve bestaand opschrift bevestigd dat deze het hart van den Graaf van Horne bevatte; men heeft deze lijkbus wederom toegezegeld en op de borst teruggeplaatst. Daarna heb ik alles nauwkeurig onderzocht of er geene wapens of andere teekens waeren, doch heb niets ontdekt. De beide armen lagen zijdelings langs het ligchaam tot bijna halfbeens en konden nog goed onderscheiden worden. Wijl er verschillende uitleggingen zijn nopens het afgeslagene hoofd des Graven heb ik mij willen verzekeren en getuig, zonder vrees van ooit gelogenstraf te worden, dat het hoofd van Philip de Montmorency, Graaf van Horne, den 5 junij 1568 te Brussel onthalsd bij zijn ligchaam in de natuurlijke stelling geplaatst is

en bij hetzelfde in den genoemden grafkelder berust; zelfs heb ik de hoofdschedel, die los was van het ligchaam in de handen genomen, door de opening van den grafkelder aan de bovengenoemde leden getoond en wederom op zijn plaats gelegd.

Bij de ontdekking van Hornes graf heeft men zijne beenderen niet gemeten; doch volgens mijn gevoelen moest de lengte zijner statuur meer dan gewoonlijk geweest zijn, uit de dikte van den hoofdschedel, de lengte van de armen en beenen en de gansche stelling van het geraamte, heb ik mij een gedacht gevormd, dat het een groot en sterk gebouwd ligchaam moest geweest zijn. Ik heb geene zekerheid, wie de opsteller van het officieel bericht geweest is; doch ik denk, dat de toenmalige secretaris van het gemeentebestuur het officieel ver-

slag gemaakt heeft.

Het is mij ook onbekend, wie het rapport aan den Jorn. Hist. van Kersten heeft opgeschikt; ik oordeel nogtans zonder zekerheid, dat de toenmalige deken H. W. Scheyven hetzelfde heeft toegezonden, die den 22 juni 1840 in den Heer ontslapen is. Ik kan U ook geen stellige inligting geven wie de opsteller van het inschrift op Hornes grafsteen geweest is, wijl ik toen reeds van Weert vertrokken was; doch ingezien dat het plaatsen van den grafsteen onder den heer deken Janssen gebeurd is, die in dergelijke zaken betrouwelijk was met den toenmaligen kapellaan den Heer Van Haaf, tegenwoordig pastoor de Venraye, zoo geloof ik, dat Gij van hem zekere inligtingen zult kunnen ontvangen. Zie daar dierbare vriend de verlichtingen welke ik op

Grafsteen Philips van Montmoreney in de St. Martinuskerk te Weert.
(Foto A. Striks Weert).

Uw voorstel UE laat geworden om er volgens Uw believen gebruik van te maken, en noem mij met alle achting, Uw toegenegen dienaar en vriend, J. P. Severijns, pastoor”.

Het onderzoek van 1979

Bij restauratiewerkzaamheden in de St. Martinuskerk te Weert in 1979 moest de monumentale grafsteen van Graaf Philips van Montmorency enigszins worden opgehoogd. Deze werkzaamheden boden een goede gelegenheid om een nieuw onderzoek in te stellen naar het graf en de inhoud ervan. Het was vooral de Weerter amateur-archeoloog M. Heymans, die zich hiervoor inzette. Onder de grafsteen werden wel enkele beenderen gevonden, maar deze vondst kwam niet overeen met wat men volgens het verslag van 1839 dacht te vinden, n.l. een gewelfde kelder met het skelet en een tinnen lijkbus met het gebalsemd hart. Bij verder onderzoek stootte men op 13 februari tóch op een gewelf; dit bleek enkele meters westelijk van de grafsteen aanwezig te zijn.¹⁶ Nadat enkele stenen bij de ingang waren weggekapt, kon een blik in het graf geworpen worden en kreeg men hetzelfde te zien als de onderzoekers van 1839. Er kon worden vastgesteld, dat er niet één maar vier halfvergane kisten aanwezig waren met op kist twee rechts van de ingang gezien een metalen bus, die ter hoogte van de borstkas lag. In overleg met ondergetekende als gemeente-archivaris van de stad Weert werd besloten om de volgende dag 14 februari het graf verder te openen in aanwezigheid van het kerkbestuur, de architect, de aannemer, de voorzitter van de Stichting St. Martinusmonument en de pers. Uit het door dhr. Heymans opgemaakte verslag citeren wij o.m. het volgende: . . . "De grafkelder heeft een vloeroppervlakte van 2,55 m breed zuid/noord gemeten en 2,41 m lang oost/west gemeten. De hoogte bedraagt 1,32 m. In de westelijke wand heeft zich de oorspronkelijke ingang bevonden, die later is dichtgemetseld. Boven in het gewelf was op 1,20 m van de ingang gemeten een gat gekapt van 40 bij 40 cm; vermoedelijk is dit in 1839 gebeurd. De hele kelder was met witte kalkcement ingewassen en gemetseld met kloostermoppen. Op de vloer van de kelder, die uit leem bestaat, zijn op 16 cm hoogte drie ijzeren strippen ingemetseld, waarop de kisten rusten. Het gedeeltelijk verrotte hout van de bodem van kist 2 was 6 cm dik en het hout van de zijwanden 3 cm. De vier handvatten van deze kist waren nog aanwezig. Op deze kist¹⁷ lag een tinnen lijkbus ter hoogte van het hart. De afmetingen van deze bus, die op vele plaatsen was aangetast door tinpest, waren als volgt: hoogte 24,3 cm, breedte van deksel 11,8 cm, breedte onder deksel 10,5 cm, breedte van de

voet 13 cm. Het totale gewicht 2258 gram. Van de drie lakzegels, aangebracht in 1839, waren er nog twee aanwezig; waar de derde zegel had gezeten, was een gat ontstaan door inwerking van het zegel; verder waren er nog stukjes touw aanwezig . . ." Met veel moeite kon een gedeelte van de inscriptie, die met een of ander scherp voorwerp heel primitief op het deksel was aangebracht, nog ontcijferd worden, n.l. ". . . Grave van Hoorn 6 junij 1568" en aan de tegenovergestelde kant ". . . 1568 Grav.. van Horn". De rest van de tekst was onleesbaar. Waarschijnlijk heeft men in 1568 enige provisorische maatregelen moeten nemen alvorens het hart gebalsemd kon worden; vandaar de datum 6 juni en niet 5 juni. Vanwege de slechte staat van deze lijkbus werd besloten om deze niet opnieuw te openen zoals in 1839 gebeurd was. Het geraamte werd daarna gemeten en onderzocht; de schedel lag op de normale plaats tussen de schouders. ". . . De lengte, gemeten vanaf de bovenkant van de schedel tot aan de enkelgewrichten bedroeg 172 cm. Het skelet lag met de voeten naar het altaar toe. De armen lagen in bidhouding, wat bevestigd werd door de botjes van de handen, die in het bekken werden teruggevonden. Op en om het geraamte lagen kleine takjes, die waarschijnlijk gediend hebben als vulling van de kist . . ." Aan de schedel werd een vreemde ontdekking gedaan, die in het verslag van 1839 niet werd vermeld. Er was n.l. een driehoekig gat in gezaagd van 11,5 cm lengte en 10 cm breedte; dit gedeelte was er daarna weer los ingezet. In de schedel bevond zich bros materiaal. Vermoedelijk heeft deze z.g. schedeltrepanatie gediend om de hersenen te kunnen conserveren, hetgeen evenals de hartconservering in lijkbussen in vroeger eeuwen meermalen geschiedde bij overleden adellijke personen. (In Buren bevindt zich het stoffelijk overschot van Floris van Egmont † 1539, waarvan de schedel echter een vierkante trepanatie vertoont.¹⁸)

Alle zeven halswervels alsmede de atlas en de draaier waren nog aanwezig. Opgemerkt kan nog worden, dat de 3e wervel een kleine afwijking vertoonde, welke vermoedelijk een gevolg was van de onthoofding. Dat het slechts een geringe afwijking betrof, is toe te schrijven aan de vaardigheid van de beul, die met één slag het hoofd van de schouders wist te slaan. Volgens onderzoekingen, gedaan bij het stoffelijk overschot van Lamoraal Graaf van Egmond, werd geconstateerd, dat de zesde halswervel met een zeer scherp voorwerp was doorgehakt, zodanig zelfs dat er geen splinters werden gevonden.¹⁹

Op 17 en 18 februari 1979 werd het publiek in de gelegenheid gesteld om deze vondst te bezichtigen. Duzenden bezoekers uit het hele land, zelfs uit België, be-

zochten de kerk en het graf. Ofschoon aanvankelijk gedacht is aan het herkisten van het stoffelijk overschot, is daarvan toch afgezien. Op 28 mei werd alles in zijn oorspronkelijke toestand teruggebracht, waarna de grafkelder werd dichtgemaakt en een proces-verbaal van dit gebeuren werd opgemaakt. Om verdere vergissingen in latere eeuwen te voorkomen, is tevens een situatietekening van de juiste ligging van het graf en de steen opgemaakt.

¹⁾

De meest recente schets omtrent het leven en de persoon van Philips, Graaf van Horne, is die van Dr. P. A. M. Geurts "De Graaf van Horne, Philips van Montmorency 1524-1568", een uitgave van het Herdenkingscomité sterfdag Philips van Montmorency Weert 1968 Horn.

²⁾

Gemeente-archief Weert: Archief Herdenkingscomité Sterfdag Philips van Montmorency Weert 1968 Horn.

³⁾

Albert Bloemarts: "Note sur l'enterrement et le tombeau du Comte de Horn à Weert" in: Annales de la Société Historique et archéologique à Maastricht, tome I 1854-1855.

⁴⁾

"Kronijk uit het klooster Maria-Wijngaard te Weert 1442-1587, opgesteld door Zuster Maria Luyten" door Chr. Creemers in: Publications 1875 tome XII.

⁵⁾

Reeds in 1804 had men het stoffelijk overschot van Egmond teruggevonden in Zottegem in België. Zie: "Le Comte d'Egmont et Le Comte de Hornes d'après des documents authentiques et inédits par Théodore Juste", uitgegeven in 1862.

⁶⁾

J. Henkens "Inventaris van het nieuw-archief van de gemeente Weert 1795-1920", inv. nr. 1817.

^{7) 8)}

J. Henkens: "Inventaris van het archief van de St. Martinusparochie te Weert", inv. nr. 113.

⁹⁾

Deken Scheyven doelde hier op de "rogstekerslegende", volgens welke de Weertenaren eeuwen vroeger een dode rog hadden aangezien en bestreden als de duivel, die de stad was komen belagen en volgens welke zij sindsdien de scheldnaam "rogstekers" droegen.

^{10) 11) 12)}

Zie noot 7.

¹³⁾

Zie noot 6.

¹⁴⁾

O.a. in: P. Kersten: "Journal historique et littéraire, 68me livraison, 1er décembre 1839".

"Messager des sciences historiques de Belgique 1839".

G. M. Poell: "Beschrijving van het Hertogdom Limburg 1851".

¹⁵⁾

Deze brief bevindt zich tussen "de Kroniek van H. G. G. van Haeff", handschriftencollectie nr. 223 van het Rijksarchief Maastricht.

¹⁶⁾

Het staat niet vast, waarom anderhalve eeuw geleden de steen niet precies boven de grafkelder is gelegd.

¹⁷⁾

Uit de kerkarchieven is niet na te gaan van wie de stoffelijke resten in de andere drie kisten, die slechts 2 cm dik waren, afkomstig zijn.

¹⁸⁾

Volgens een mededeling van dhr. N. Berghuys uit Buren.

¹⁹⁾

Zie catalogus "Lamoraal van Egmond, Heer van Gaasbeek 1522-1568", Staatsdomein van Gaasbeek 10 augustus-15 september 1968.

Naschrift

Nadat bovenstaand artikel persklaar bij de drukker lag, verscheen er op 31 oktober j.l. in "De Limburger" opnieuw een sensationeel bericht over nieuwe raadsels omtrent het geraamte van de Graaf van Horne. Volgens dit blad, dat een interview weergaf met de in mijn artikel genoemde Weertse amateur-archeoloog Heymans, zouden er röntgenfoto's en rapporten van diverse internationaal bekende Nederlandse en Belgische patholoog-anatomen aanwezig zijn, volgens welke de halswervels van het geraamte onbeschadigd zijn. Er wordt zelfs twijfel uitgesproken of het nieuwe gemeentewapen van Weert, waarin het wapen der Hornes is opgenomen, wel historisch verantwoord is.

Korthedshalve alsnog enkele kanttekeningen hierbij:

1. Er is enkel aanwezig een korte toelichting bij de gemaakte röntgenfoto's van de gevonden halswervelkolom en verder is er aanwezig één voorlopig verslag van één Nederlands patholoog-anatoom. Volgens de röntgenfoto's is er een kleine afwijking van de "processus spinosis van C", vermoedelijk veroorzaakt door de onthoofding. Volgens de patholoog-anatoom bestaan er "verrassende overeenkomsten van de gevonden schedel met de bestaande afbeeldingen van Philips van Horne. Vooral het terugwijkende voorhoofd, het wat platte kruingedeelte en de vooruitspringende kin met grote kaakhoek tonen sterke overeenkomsten. Ook de leeftijdsschatting kan overeenkomen". Wel had men zwaardere beschadigingen tengevolge van de onthoofding verwacht aan de halswervelkolom. (Zie hiervoor de in mijn artikel gemaakte opmerking over de "vakbekwaamheid" van de beul).

2. De opmerking omtrent het nieuwe gemeentewapen van Weert is geheel misplaatst. De hoorntjes in dit wapen zijn immers geen verwijzing naar het wapen van Philips van Montmorency maar naar de historische bindingen tussen stad Weert en de Heren en Graven van Horne, waarvan Philips van Montmorency er slechts één was en wel de laatste, zij het zijns ondanks de meest bekende tengevolge van zijn spectaculaire dood op het schavot.

3. Een nader wetenschappelijk onderzoek zou niet onwenselijk zijn maar is beslist niet noodzakelijk zolang er geen sterkere twijfels bestaan. Bovendien is het graf weer dichtgemetseld en is opening onmogelijk, daar er een dure vloerverwarming overheen is gelegd.

Hopelijk vindt het gebeente van Philips van Horne thans eindelijk de rust, die het eeuwenlang niet heeft gehad en hopelijk richt de belangstelling van de Weertenaren zich meer op het graf en de grafzerk als symbolen van onderdrukking en verzet dan op de in dat graf nog aanwezige resten van beenderen en planken.

J. Henkens